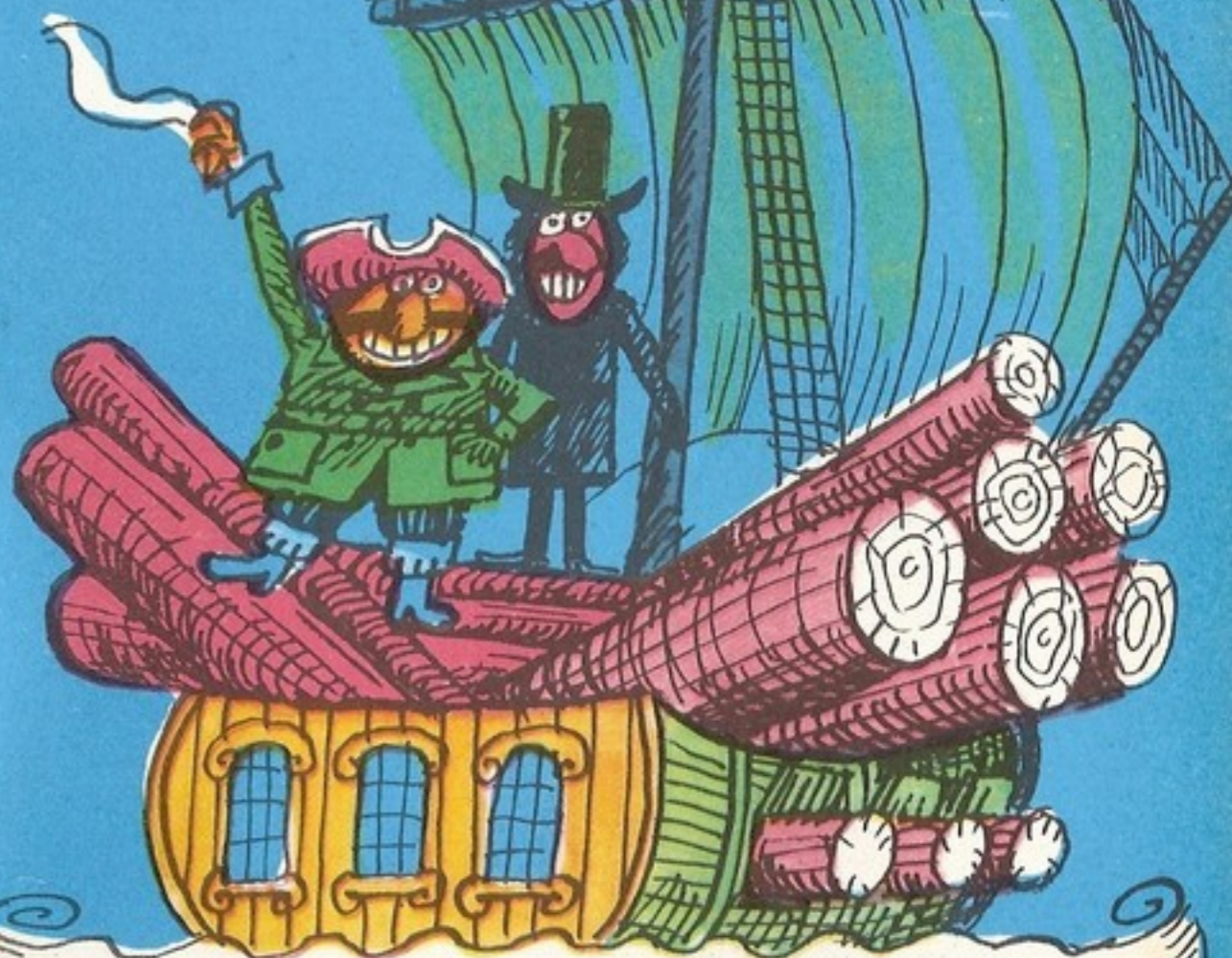

10 к.

БІБЛІОТЕКА
"ПЕРЦЯ" №325

Олександр Лук'яненко

ДОБРИЙ ПІРАТ ДЖОН

Олександр Лук'яненко

ДОБРИЙ ПІРАТ ДЖОН

Легенди чужого краю

ІЛЮСТРАЦІЇ А. ВАСИЛЕНКА

КИЇВ. ВИДАВНИЦТВО «РАДЯНСЬКА УКРАЇНА»
1987

Олександр Лук'яненко

Дружній шарж.

ОЛЕКСАНДР ЛУК'ЯНЕНКО

Я принципово не тримаю у своїй домівці відривного календаря. Яка це невмолима штукенція, скажу я вам, дорогий читачу! Відірвав вранці аркушик, і вже, будь певен, власноруч укоротив своє життя на один день. Якщо навіть ти здоровий, як дуб, якщо навіть з самих пелюшок не знаєш, що таке поліклініка, що таке всілякі там облатки-таблетки. Це з одного боку.

Але з іншого боку, коли добре помислити, то відривний календар несе в собі й прогресивне, так би мовити, начало, — він є тим домашнім контролером, котрий безкомпромісно показує, як ти прожив свій день, що доброго зробив за цей день, і взагалі, як ти використовуєш відпущений тобі всевишнім ліміт часу. Час не покладеш в ощадну касу замість грошей, людство не придумало ще таких ощадкас. Час летить швидше від звуку, й нічим його не зупиниш, навіть найширшою спиною.

Якщо говорити конкретно, то Олександр Лук'яненко вмів цінувати час, а ще безвусим отроком навіть обігнав його реактивний біг. Ледве минуло йому шістнадцять років, як він пішов добровольцем на фронт. І пройшов рядовим солдатом дороги пекельної війни проти гітлерівських загарбників, був тяжко поранений, велику нашу Перемогу зустрів у госпіталі.

Після війни знову ж таки не гаяв часу, вчився, закінчив Київський університет і з головою поринув у журналістику. Працював у газеті, довгі роки був провідним співробітником журналу «Україна». Одне слово, пройшов весь той шлях, який судилося пройти майже всім українським письменникам.

Як письменник Олександр Лук'яненко зростав на моїх очах. Може, саме тому я добре знаю його творчість і скажу відверто — люблю її. Він зовсім не схожий на тих патентованих «сміхунів», які вважають, що головне — писати «дуже смішно», писати так, щоб читач реготався до сліз, реготався, вибачте на цім слові, до гикавки. А чому мав реготати читач, з якого приводу, з якої ситуації, з якого соціального чи

побутового явища,— їм це байдуже. Їхній принцип, їхній девіз — умри, Аркадію, але сміши.

Давним-давно доведено, що сміх — велике діло. І було б справді смішно, якби я став доводити, що треба писати «несмішно». Ні. Я проти сміху заради сміху, тим паче сміху пошлого, «утробного». Я за сміх, який лікує, за сміх, який помагає читачеві бути людиною доброю, порядною, чесною і правдивою. Отже, підкреслюю,— я за сміх, який змушує читача мислити, зважувати, робити висновки.

Ми, гумористи, нерідко забуваємо, що в літературній практиці є ще усмішки. Усмішки, як нині кажуть, інтелектуальні — не настирливі, делікатні й тактовні. Мабуть, найкраще розумів це наш великий Остап Вишня. Мабуть, недаремно всі свої багатотомні твори він називав єдиним коротким словом «Усмішки».

Олександр Лук'яненко — письменник безперечно обдарований, мислячий. І ще добрий знавець рідної мови, майстерно володіє словом. Багато хто з нинішніх гумористів з неабияким апломбом величає себе учнями Остапа Вишні, хоч Вишнею од їхніх творів і не пахне. От кого я з чистою совістю назвав би учнем славнозвісного нашого вчителя, то це Олександра Лук'яненка, хоч він і не «підстроюється» під Остапа Вишню. Він оригінальний. У нього своє власне перо, свій, тільки йому властивий почерк. Хто прочитає цю невеличку збірку, той сам у цьому переконається.

Федір МАКІВЧУК.

ЦІЛУНОК ЧУДИСЬКА

Зовні це страховище не було аж таке вже страшне. Воно не мало кількох зміїних голів, як у казкових драконів, з його пашеки не бурхало сине палюче полум'я, а пазурі до часу ховалися в м'яких подушечках лап. Іноді, сито вигріваючись на осонні біля своєї печери, воно навіть муркотіло, як муркоче кіт, коли з'їсть мишу.

Втім, усіяка, більша й менша твар безборонно шастала поряд, бо страховище не споживало м'яса, та й до іншої звичайної їжі було байдуже. Воно, свідчить стародавній переказ, харчувалося тільки кришталево чистою людською совістю.

Щодень жителі поблизького селища мусили віддавати звірюці на поталу юного отрока чи ніжну діву, які ще ні разу не кривили душею. Чудисько жадібно стискало в обіймах свою жертву, впивалося липким писком під груди там, де б'ється серце, й, здригаючись від задоволення, до краплі висмоктувало совість. Насмоктавшись, перекидалося горічерева, — а юнак чи дівчина вертали додому. Жодної подряпини не залишалося на їхньому тілі, лиш навпроти серця багровіла пляма, що невдовзі щезала без сліду. Але в очах, раніше ясних та чистих, згасало назавжди джерельне світло, мостилася облуда. Відтепер кожен висмоктаний міг зрадити дружбу, потоптати правду, обміняти честь на гаразди.

Спершу люди ремствували, якимось, озброївшись кілками,

намірилися прогнати лиходія геть,— та самі ледве винесли ноги. Тоді й зажебоніли розважливі голоси.

— Ех, дарма погарячували,— сказав хтось, відсапуючись.— Зрештою із цим чудиськом ще можна миритися.

— Принаймні,— додав другий,— воно не пожирає бранців з кісточками, як оте, що вкублилося біля сусіднього селища.

— І не таке потворне, є навіть у ньому щось лепське,— підтримав третій.

— Хай живе наше чудове чудисько! — вихопився зопалу найшпаркіший, бо при всякій okazji знайдеться Ванько, який забіжить наперед Іванів. Одначе загалом перемогла мудра поміркованість: де, мовляв, дінешся, аніж наражатися на видиму смерть, краще сплачувати безкровну данину.

Тож знову й знову простували в обійми звіра юні отроки, йшли ніжні діви. Та якщо колись роковані плуганилися через силу, охоплені жахом перед спустошливою офірою, багато з тих, кому черга випала пізніше, вертали шлях легкома, повистуючи. Ха, подумаєш — совість, живуть же без неї інші, й добряче живуть! Це ж далєбі не м'язи, конче потрібні, щоб орати чи молотити, не зуби, щоб відкусити ласий шматок. Хоч і бридкий цілунок чудиська, втрата невелика.

Так би й тривало хтозна-доки, якби апетит страховища не перевершував, мовлячи по-теперішньому, приросту населення. І настав день, коли збентежена громада зібралася серед майдану раду радити.

— Сьогодні,— сповістив земляків староста селища,— ми вирядили до печери останнього юнака з чистою совістю. Що маємо робити завтра?

Усі уста замкнуло мовчання.

— Позбавляти чудиська споживку вкрай небезпечно,— озвався нарешті наймудріший з місцевих мудреців,— у гніві воно, боронь боже, кинеється сюди й накоїть лиха. Отже, треба обдурити його: пошлемо вдруге когось, хто вже відбув свою чергу. Адже знаку під грудьми не лишається, пройде за первину.

— А й справді!.. До ладу зметикував!.. Це наш єдиний рятунок! — схвально загомонила громада.

Наступного дня чудисько, як завжди, отримало данину, насмокталося досхочу й виляглося за звичаєм проти сонця, от-от замуркоче. Та натомість трохи згодом, ще висмоктаний вдруге недалеко й відійшов, громовий утробний рев струсонув повітря. З переляку бідолаха отерп, ледь примусив себе озирнутися.

— Милуй мене доля,— розповідав він потім,— побачити таке ще колись. Неначе сто чортів у пекельному танці шаленіли коло печери. Страховище судорожно корчилося, дерло пазурями землю, гризло в нестямі дерева, й грубезні стовбури ламалися, мов тріски. Разом із ревом та харчанням з його пащі котилася чорна-чорнюща слина, миттю обвуглюючи все, на що попаде. Не скажу, скільки простояв я стовпака, а тоді воно враз охляло, заскимліло жалібно й плазом побралосся в нетрі.

Бучно відсвяткували в селищі визволення від осоружного тягара. Витинали веселої музики, шкварчала печеня, булькало вино. Ну й, звичайно, при цьому кожен по-своєму тлумачив загадкову подію:

— Мабуть, сказ на нього напав, як ото із собаками бува.

— Або гадюка вжалила.

— Або хробак усередині завівся, поточив нутрощі.

Але чомусь не здогадався ніхто, що чудисько, яке споживало досі тільки чисту людську совість, просто отруїлося сумішню лукавства, джі та безчестя.

До речі, з легенди не знати напевне, чи сконало воно там, у нетрях, чи оклигало. Всяко могло статися...

ТАТОАНА — ДЕРЕВО ПРЕДКІВ

Дивовижні перетворення відбуваються часом у світі дерев. Наприклад, «благородний лавр, яким увінчували тріумфаторів і героїв, обернувся на кулінарну приправу; про лавровий вінок переможця ми кажемо тепер лише фігурально, а лавровий листок — ось він, плаває цілком реально в юшці. Щось подібне, але багато гірше, сталося з татоаною, яку називали ще деревом предків.

Нині й назви цієї майже ніхто не пам'ятає, а колись чудові татоанові гаї росли біля кожного селища на Асторських островах. Росли та більшали, бо, як оповідає легенда, асторці дотримувались прадавнього звичаю: вони спалювали своїх небіжчиків на вогні, попіл висівали в землю й садили зернятко татоани. Дбайливо дотримуючись від пагінця, щедро напоєне водою, дерево швидко тяглося вгору, живим пам'ятником поставало серед таких же інших. Вік його сягав нібито за тисячу років. Не всякий камінь порівняється.

Коли наставав сезон дощів, татоана ряхтіла безліччю духмяних золотавих квітів. З них бджоли брали цілющий мед, що повертав силу немічним і здоров'я недужим. А згодом, у благословенну пору досягання, гілля вгиналося від плодів, налитих смачним і поживним соком.

Та не це було головне. Чи то саме повітря під велетенським зеленим шатром, чи шелест листя, чи пташині хори у верховітті, — а певніше все разом сповнювало людину творчої снаги. В затінку татоанових гаїв асторські поети складали найкращі свої вірші, художники малювали картини, що полонили найвибагливіше око, музики тишили слух чарівними звуками. Через те й шанували дерево як священне, завдати йому навіть ненароком шкоди вважалося за великий гріх.

Так повелося справіку й тривало, поки під корабельними вітрилами не прибилися до островів чужоземці. Зустріли їх гостинно, частували добрими наїдками, поміж того й плодами татоани. Чужоземці призволялися соком, аж по бороді текло, красенько дякували, а навзаєм піднесли господарям вогненного напою, що збурював кров і паморочив голову. Потім вони дошукувалися чогось дуже пильно на берегах річок та струмків, пересіваючи пісок решетом, проте нічого не знайшли і вже вертали до свого корабля, коли один, сказати б, теж раптом відчув жадобу творчості: дістав із піхов ножа й ну колупати стовбур священного дерева. Хотів, либонь, вирізьбити щось на зразок «Тут був Хуан», — але ніж не залишив навіть подряпини.

Зчудувалася вся ватага вкрай, хто списом стовбура штрикає, хто алебардою січе, — та ніби ж тобі залізом по залізу. Товчуться, тупотять, галасують. Де не взявся на шум якийсь остров'янин, підбіг, скинув угору розчепірені руки: «Табу! Табу!» — кричить, себто зась, відступіться, інакше боги покарають нечестивців. Чужоземці розважливо полишили зброю й витягли флягу з вогненным напоєм. Підливали остров'янинові досхочу, цмокали в захваті язиками, бо, мовляв, ніде ще не бачили такого міцного дерева, привезти б хоч напоказ додому; хіба збідніє гаї, якщо спляти одне-однісіньке, оно їх скільки кругом!.. Говорили, торочили, забалакували. Тим часом голова бідоласі геть пішла обертом, і він погодився. «Тільки, — промимрив, — ріжте оте-о, там опочив давніший предок, уже й не пригадаю, як його звали».

Пилка має свої переваги перед ножем чи списом, вона

гризе поволі, зате напевно. Тоді впала перша татоана. Ім'я поганця, який дав її згубити, було прокляте на островах.

А через рік вигулькнули на обрії вітрила двох кораблів, і гостей з облесливими усмішками нагрянуло удвоє. Цього разу вони не порпалися даремно в піску, не марнували часу: поставили серед татоанового гаю пузате барило, розіклали всілякі заморські товари. І слабчуки-переступники знову знайшлися: одного кварта приворожила, інший на манаття спокусився. Кораблі відпливли, навантажені дорогоцінним деревом. Тих, що його продали, громада ганила, але вже не проклинала.

Навіщо знадобилося воно чужоземцям, ніхто достеменно не відав, чутки були різні. Казали, буцім на пишні хорони, на дорогі меблі, а дехто запевняв, ніби із стовбурів тешуть домовини для вельможних осіб. Зрештою, яке це мало значення?.. Незабаром скрегіт пилок нісся від острова до острова, без ліку падали живі пам'ятники. Спочатку асторці продали дерева прадідів, потім — дідів, далі надійшла черга батьківських. Чудові гаї було винищено до пня.

І нічого жахливого не сталося, всемогутнє високе небо не розверзлося камінням божої кари. Квітів навкруги вистачає без татоани, сік її плодів замінило згущене молоко в бляшанках з яскравими чужоземними наклейками. Втішайте й радійте, нащадки!

От лиш зубожіли словом асторські поети, зблякли барви під пензлем художників, прищербилися струни в музійк. Чому б то?..

ДОБРИЙ ПІРАТ ДЖОН

Гроза морів — пірати старіли так само, як і всі інші люди. Коли згорталось вітрило розбишацького життя, їм так само ломило кістки, штрикало в попереку, дошкуляла задишка. Гай-гай, де вже горопахам з ножем у зубах брати на абордаж каравели, кидати мореплавців на споживок акулам та жадібно ділити здобич під хвацький приспів: «Йох-хо-хо, ще й барило рому!» Тоді, немічно покректуючи, вони тішились спогадами.

— А пам'ятаєш, Генрі, як у Мессінській протоці ми випотрошили трищогловий купецький барк? Ну й золота ж там було, досі в очах мерехтить...

— Ще б пак, Біллі! А той гладкий шкіпер, пригадуєш, почав був щось белькотати про закон і королівську грамоту, то я враз нахромив його на рожен, ніби каплуна.

— Ха-ха-ха! Ого-го!.. Генрі завжди знайде влучне слівце.

— А мені, товариство діди, частенько сниться одна венеційська бригантина, підстерегли її неподалік Родоса. Приварку перепало на сміх курям, зате які дівчатка... От уже поласували досхочу! І потім, коли турляли чорнобрових за борт, вийшла теж славна забавка: спідницями лопотять

барвисто, наче метелики крильцями, вереск ще гучніший, ніж у першій дії.

— Еге ж, були часи, є що спом'янути...

Але це між своїми, у вузькому піратському колі. Серед інших людей вони тримали язика на припоні, хтозна, чи не візьмуть по тих згадках за петельки. Відмовчувались усі, крім рябого Джона з обличчям, здавалося, скропленим олією. Пахкаючи люлькою, рябий Джон знов і знов переповідав кожному, хто має вуха:

— Що вдієш, таке випало нам ремесло. Проте особисто я не схвалював, ніколи не схвалював надмірного, е-е-е, запалу деяких моїх товаришів. Приміром, не конче було вкорочувати віку пустомелі-шкіперу, я так і сказав: погарячкував ти, Генрі, всипали б йому сотню київ — та й досить. Дарма й дівчаток потопили, мов кошенят, їх би ще хтось із нашого брата приголубив. Господь знав, що рзбить, заповідаючи світові милосердя.

Слухачі згідливо кивали головами й дивувалися, як у твані гріха та бузувірства зберіг цей відставний розбійник хоч крихти доброти. Бо певно ж дивина.

Правда, одного разу легенда про доброго пірата Джона висіла на волосині. Щойно розбалакався він учергове, як раїтом підходить до гурту чоловік, спотворений глибокими рваними шрамами.

— Я торговець прянощами з Генуї,— мовив незнайомиць.— А ти, поплічнику диявола, бачу, спритно торгуєш брехнею. Коли біля африканського берега мене пекли залізом, щоб дізнатися, де сховано казну, хіба не твої мерзенні руки подавали катам розжарені кліщі?

Від несподіванки Джон отетерів, заплямкав ротом, як риба на сухому. Хто б міг думати, що клятий торгош впливе! Тоді скривився жалісно, пустив сльозу й проскавучав:

— Мене примусили, їй-право, примусили силою, сам кульгавий Пітер наказав. Безумців, які насмілювалися стати йому вперек, чекала корабельна рея. Але, бог за свідка, страждання цього чоловіка краяли моє серце на шматки...

Запала тиша. Довга, гнітюча.

— Пожалів вовк кобилу! — вихопився нарешті чийсь голос.

Рябий Джон увібрав голову в плечі.

— Громадо, не судімо надто суворо, — заджерготав другий, — з кульгавим Пітером жарти були кепські. Генуезця, звичайно, шкода, та й старого зрозуміти можна.

Рябий Джон полегшено зітхнув.

Далі все йшло миром-ладом. У гамані він дешицю прирбирав, отож купив собі будиночок і до самої смерті вирощував попід вікнами квіти — тюльпани, лілеї, троянди. Сидить, бувало, на лавочці, вдихає ніжні пахощі, а зобачить ще віддаля котрогось сусіду, неодмінно зніме солом'яного капелюха, усміхнеться приязно. Гречний, милий дідусь, важко повірити, що безчинствував колись під чорним прапором із перехрещеними косточками.

Говорили про нього, балакали, буцімто і в піратах не своєю волею опинився, і допоміг багатьом визволитися з хижих пазурів. Гарно говорив: балакали. Тим часом приходили до затишного будиночка такі ж благопристойні дідусі й шамкотіли, потираючи долоньки:

— А пам'ятаєш, Джонні?..

— Тихше, бо нас почують! — про всяк випадок прикрили вікна господар.

Кажуть, на цвинтарі приморського містечка, де знайшов останню свою пристань рябий Джон, дотепер стоїть його надгробок: мармуровий ангел з трояндою в руках. Тільки ніс у ангела трохи пощерблений, вдарила грозною ночі блискавка.

Хоч, може, це й вигадка.

ПАПІР БІДОЛАХИ СЯО

Був спекотний літній полудень сто першого року Дракона. Вартові біля брами імператорського палацу мружили проти сонця розкосі щілинки очей і не одразу помітили бідно зодягненого чоловіка, що прошкував через майдан.

— Гляди, Сун, — придивився нарешті один, — мабуть, цей дивак зранку перебрав рисової. Тільки п'яний у нашій країні міг забути, що підходити до палацу імператора ближче, ніж на чверть лі, дрібному людові заборонено під страхом смерті.

— Не схоже, Пин, — розважливо заперечив другий. — Він же йде прямцем, не заточується. Либонь, це чужоземець, який не знає наших звичаїв. Або ж просто йому набридло топтати землю...

Тим часом чоловік опинився коло брами, й вартові з металевим брязкотом схрестили перед ним списи.

— Пропустіть, — сказав незнайомец. — Я ремісник Сяо, мені треба до імператора.

— А може, зразу до самого бога? — глузливо перепитав Сун. — Забирайся звідси мерщій, поки голова на плечах.

— Мені до імператора треба! — вперто повторив той.

Пин дістав з кишені рогового сюрчка, лунко свиснув — і ніби з-під землі блискавично вигулькнув начальник палацової варті.

— Що таке? Хто такий? — прохромив зухвальця гострим поглядом.

— Цей чоловік добивається стати перед очі володаря володарів.

— Чи не замислив лихого?.. Обшукайте його! — звелів начальник.

Вартові притьмом обмацали Сяо, витягли з-за пазухи сувій паперу й подали начальникові. Папір був чистий, жоден ієрогліф ще не закарбував на ньому нічийого слова.

— І цим ти насмілюєшся порушити спокій імператора?

— Атож, — озвався поважно ремісник, — насмілююся, бо всі книги світу не ховають таємниці, рівної тій, яку береже мій чистий папір!

— Таємниці, кажеш... — Начальник шкребнув нігтем брову. — Ну, що ж, у такому разі ходімо до головного довірника. Тільки затям: коли вигадуєш облудно, твоя голова стримітиме на палі хутчій, ніж сонце впаде за обрій.

Головний імператорів довірник дрімав під помахами сандалового віяла, яким прогонила спеку юна зваблива служниця.

— Гаразд, — лінкуватато розплющив він повіки, — повідай мені свою таємницю, і, як вона того варта, я переповім володареві володарів.

Від споглядання гнучкої, ніби виноградна лоза, служниці Сяо розм'як душею, однак відповідь його була шанобливо тверда:

— Даруй і зласкався, о найближчий до найвищого, але моя таємниця надто велика, я не можу довірити її нікому, крім самого імператора.

— Невже цю зухвалу мову призначено для моїх вух? — украй здивувався головний довірник. — Ти не боїшся, що я повелю скарати тебе на горло?

— Боюся, — відказав Сяо, — бо разом зі мною вмре те, що примножило б могутність імперії.

Вельможа надовго поринув у роздум.

— Хай буде на твоє, — вирішив зрештою. — Та, не доведи боже, потурбуєш володаря володарів якоюсь мізерією: тоді тебе четвертують, а дурне м'ясо кинуть собакам...

Важкі, окуті золотом двері відчинилися перед ремісником Сяо, він схилився так низько, як уміли тільки в його країні, і з сувоєм у руках подріботів килимовою доріжкою, не сміючи підвести очей.

— Стій, мурахо, й речі, пощо зважився ступити до підніжжя трону? — пролунав над ним владний суворий голос.

— О великий повелителю, світоче добра й розуму, мені, слугі твоєму нікчемному, з ласки провидіння далось винайти папір, який...

— Пусте жорном язика свого мелеш! Папір у Піднебесній імперії давно винайдено.

— Устами наймудрішого завжди глаголить істина. Але і я кажу зараз правду, вислухай раба свого, царю над царями. Десять років життя поглинула ця виснажлива робота; все, що я мав, до останнього гроша здиміло в тиглях і колбах. Сусіди насміхалися з мене, хлопчак на вулиці дражнили причинним. Та коли вже й самого роздирали кігті зневіри, пощастило — і ось в руках у мене чарівний папір, на ньому не вільно писати лжу.

— Цього не може бути! — вигукнув імператор, на мить забувши про свій високий сан.

— Це легко перевірити, — згасив усмішку ремісник. — Накажи, щоб принесли пензель і туш.

Теленькнув срібний дзвінок, по хвилі наказ було виконано. Тоді Сяо уклінно простяг сувій і сказав:

— Палац, де мені випало щастя стояти перед високим тронем, побудований з білого каменю. Хай повелитель так і напише.

Імператор умочив пензля в туш.

— А тепер, перепрошую провісника істини, напиши, нібито ці мури складено з чорного каменю.

Знову зашарудів пензель, — і враз папір густо почервонів, як червоніє обличчя брехуна, спійманого на гарячому.

Імператор, хоч йому те й не личило, широко роззявив рота. Коли ж нарешті оговтався, мовив:

— Навіть осипаним найбільшими почестями царедворцям

не дозволено сидіти в моїй присутності, але тобі, майстре пречудовий, я дозволяю. Сідай і скажи, який хосен прибуде від твого винаходу державі.

Сяо примостився на краєчку крісла, що лискучим оксамитом підкреслило вбогість його одежі.

— Осягнути все, о володарю володарів, забракне мого кволого ума, згори видно далі. Я, смиренний, годен завбачити лише дещо. Збирачі податків не таїтимуть у реєстрах частини, яка нині прилипає їм до рук, — отож збагатиться державна скарбниця. Твої полководці без прикрас доповідатимуть, скільки ворогів і скільки наших вояків полягло в битвах, — і ти напевне знатимеш, котрий з них чого вартий. Придворні поети будуть у своїх панегіриках виголошувати тільки те, що насправді про тебе думають, — і не лишиться місця корисливому лукавству...

— Годі, — схвально вигукнув імператор, — досить уже й цього, щоб заслужити щедру винагороду. Проси, чого бажаєш!

— Щедрість царя над царями безмежна, мої бажання не перевершать її, — вклонився доземно Сяо. — А прошу ще хіба благословення взяти собі за жону й дякувати дародавцеві нашому разом з юною дівою, яка обмахувала віялом головного довірника... Однаково старому вона вже не збурить кров.

Коли він вийшов за браму палацу й рушив через майдан, попереду ледь пленталися під вагою мішків, ущерть набитих монетами, три вгодовані віслиюки, а поряд легко ступала гінка, мов лоза, і зваблива, наче квітка лотоса, красуня.

— Бачиш, Пин, — сказав один вартовий другому. — Таки недарма цей чоловік добивався до імператора.

— Хтозна, Сун? — відповів другий. — Ласка всеможних світу сього сходить і заходить, як сонце в небі.

Відтак став жити ремісник Сяо з красунею-жоною щасливо та заможнo, дім у нього був повна чаша, на столі досхочу, в скринях удосталь. Проте й клопотів побільшало. З досвіту до смеркання порядкував у робітні, де за рецептом,

не зналим нікому іншому, виготовляли новий папір. Паперу треба було багато, тому що віднині урядовці, проводирі війська, краснослови безмежної імперії мусили писати на ньому й тільки на ньому. Воля імператора — закон для підданців.

І що ж?..

Минав час, котилась своїм шляхом державна колісниця, але наче хтось насипав піску в колеса. Збирачі податків, уже не сподіваючись урвати собі частину, мляво справляли службу, й зубожів набуток скарбниці. Поблякла слава полководців, бо з'ясувалося, що перемоги їхні втридорога оплачено кров'ю. А придворних поетів, одколи найпишномовнішого з них привселюдно відлупцювали за віршовану лжу киями, раптом перестало відвідувати натхнення.

Скільки нарікань, скільки прокльонів посипалося звідусіль на цього лиходія Сяо! Його жахливий папір червонів під зізнанням злочинця й вирокком судді, під розпискою торгаша й письменами священика, якщо там прослизала бодай тинь омани. Тож дехто про всяк випадок навіть удавав неписьменного, аби від гріха чимдалі. Та, певна річ, жодні уста не наважувалися огудити вголос те, що схвалив імператор.

Так тривало, аж доки сам він здумав написати листа володареві сусіднього царства, на землі якого зазіхав ласо. Теленькнув срібним дзвінком, умочив пензля в туш, і на аркуші паперу постав стовпець ієрогліфів: «Любий брате! Ти знаєш, як щиросердо прагну я миру й злагоди між нашими країнами...» Тут аркуш набрав кольору стиглої вишні.

— Гей, слуги! — гукнув у гніві імператор. — Подайте сюди іншого паперу, звичайного.

— Іншого нема, — була відповідь. — За твоїм велінням, о наймудріший з мудрих, для державних потреб використовують лише папір майстра Сяо.

І покликав тоді цар над царями головного свого довірника, і мовив такі слова:

— Чи не помилився я, довірнику, на шкоду вищим

міркуванням, коли обдарував щедротами своїми чудодія-ремісника?

— Ні,— відказав той,— світоче добра й розуму, ти не помиляєшся ніколи. Великі винаходи заслуговують на гідну винагороду. Але іноді вони приходять у цей недосконалий світ передчасно, і, щоб остерегтися шкоди, про них краще забути...

— Яка ж твоя рада?

— Оскільки таємниця зберігається в голові Сяо й вилучити її звідти ми не можемо, слід відрубати саму голову. А готовий папір спалити.

— Іменем моїм хай звершиться! — погодився імператор.

І сталося далі, як бува в легендах: відпровадити бідолаху Сяо на плаху доручили тим самим двом стражникам, що в день його піднесення вартували біля брами.

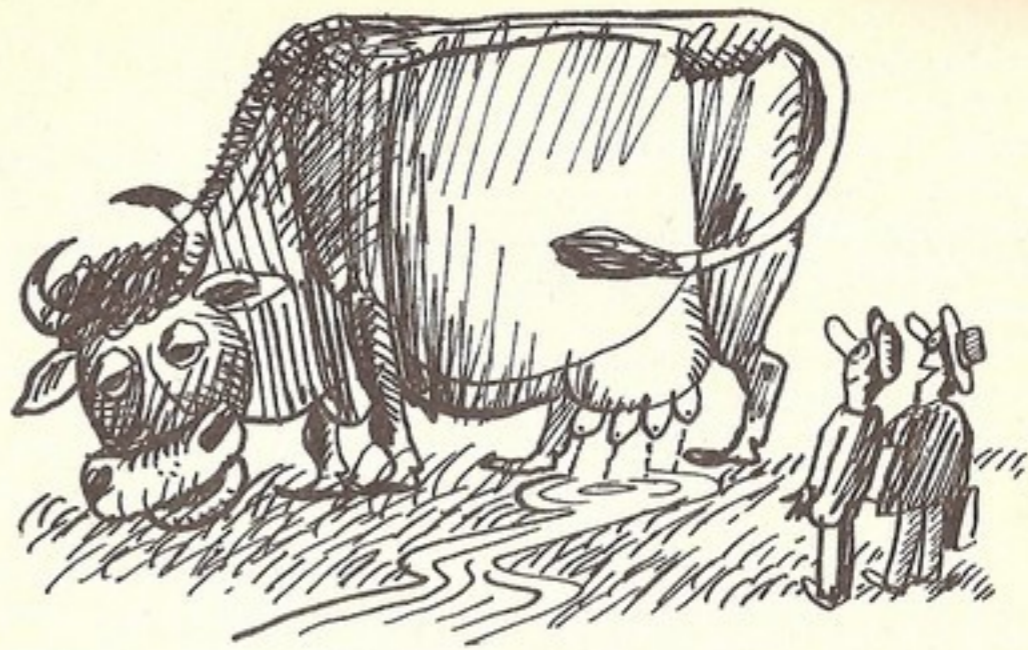
— Тепер ти переконався, Сун,— спитав один,— що від ласки імператора до сокири ката не так уже й далеко?

Другий похмуро промовчав.

Потому на майдані, рівно за чверть лі від палацу, бурхало над паперовою горою розкішне вогнище, й урядовці, священики, купці, віршомази — всі письменні особи з радістю невимовною попідручки витанцьовували довкола. А неписьменним було байдуже.

— Нарешті згорить! Діждали, спопеліє! Слава богу, щезне! — лунало майданом дике галакання, вибухи сміху розкочувалися навкруг. Тільки молода вдова голосила десь тужливо за страченим чоловіком, але хто в цьому шарварку міг дочути її голосу...

Через багато-багато років люди тямущі та допитливі не раз намагалися розкрити таємницю паперу Сяо. Марно. Так і пишемо досі на звичайному. Часом, правда, про когось скажуть: «Ну, наплів, що й папір почервоніє». Але то лиш примовка, відгомін давньої минувшини.

ЯК ВИСОХЛА МОЛОЧНА РІКА

«Чому ж висохла? — заперечить хтось. — Річка з такою назвою й тепер є на Запоріжжі. Завдовжки понад дві сотні кілометрів, та ще й впадає в озеро Молочне». Все правильно, лише молока з неї, на жаль, не нап'єшся. Може, це відлуння давньої легенди, що бозна-як докотилося аж сюди.

А легенда твердить, нібито безліч скільки років тому в краях далеких, не наших, плинула справжня Молочна ріка. І дерева на її берегах купали свої віти в молоці, і риба в молоці вигулювалася, і всяка звірина топтала до неї стежку, аби досхочу похлебтати молока. Що вже й казати про людей!

Племена більші й менші залюбки селилися понад рікою, бо тут навіть у найгірші часи, коли земля скупішала плодами чи зраджувало стрільців мисливське щастя, ніхто не вмирав з голоду. Тут діти росли швидше, ніж деінде, а батьки старілися повільніше. Тут пашіли здоров'ям обличчя і наливалися силою м'язи.

Одна була в чудесної ріки вада — щоразу раптом, несподівано, зненацька вона перемінювала річище: от тільки-но вчора хлюпотіла близесенько, рукою сягнути, коли сьогодні вже, диви, гайнула кудись убік, подалася іншою дорогою. Ті примхи часто змушували людей залишати насиджене місце, а іноді призводили до чвар та сутичок за нові володіння, — й тоді білі річкові плеса червонилися кров'ю.

— Що ж, — похитували сивими головами діди, свідки багатьох вибриків Молочної. — Навіть безіменний струмок має свій норів, а це ріка, якій ціни нема. Мусимо миритися.

— Ні! — в запалі вигукували юнаки, годовані річковим молоком. — Її треба приборкати...

І нарешті гурт нетерплячих під проводом завзятого Ану рушив до верхів'я ріки, щоб там, при самому народженні, знайти на неї управу. Довго продиралися вони крізь хащі пралісу; хтось падав у знемозі, іншого поглинала трясовина, комусь призначено було вмерти від отруйного зміїного жала. Але живі вперто йшли далі, торуючи путь за крутією молочного потоку. Аж ось розступилася дебрь, випустила зі своїх пазурів тих, що вціліли. Відтак постала перед ними височенна гора, ще не годину й не дві підіймалися кручею, над глибокими урвищами, — та й уклакли з подиву.

Серед розкішного гірського луку — полонини паслася величезна, в стосот разів більша за звичайну, корова. Величезними оксамитовими губами вона скубла траву, а з її тужавого величезного вимені самотіч без упину цебеніло молоко, рікою ринучи по схилу. Корова якраз виїла траву в одному місці, потупцялася й перейшла на інше. Ніхто не міг мовити жодного слова, казкове видовище заворожило всіх, окрім ватажка.

То ось, зміркував хутко він, у чому заковика... Щоб річище не швендяло туди-сюди, треба поставити цю худобину в обору.

— Ану, — вигукнув завзятий Ану, — досить витріщатися, хлопці! Я вже знаю, що маємо робити.

Умиваючись рясним потом, геть збиваючи об каміння ноги, кілька днів тягали на полонину зрубані дерева, городили горожу. Нарешті впоралися, відсапались, загнали в обору корову й замкнули ворота.

— Тепер, — сказав радісно Ану, — лишилися суші дрібниці. Ну, хіба важко вкосити по черзі трави, підкинути до ясел, худобина жуватиме спокійненько, і ріка потече одним, назавжди визначеним шляхом. За це будуть вдячні нам, хлопці, племена більші й менші!

Гурт озвався схвальним гомоном. Відрядили додому гінців зі звісткою про велику перемогу, збудували собі сяку-таку хижу — й почали біля корови ходити.

Спершу все було гаразд: корму в яслах вистачало, не мілішала Молочна ріка, що справно трималася берегів, ніби зовсім забула про колишні свої витівки. Проте згодом там, де раніше хвиля хвилю доганяла, стали з'являтися острівці та обмілини, живодайний потік хирів на очах. І знову між людьми, які оселилися понад ним, спалахували криваві усобиці.

Що, питаєте, трапилося? А нічого надзвичайного. Поки дивовижна корова паслася вільно, вона завше наїдалася досхочу. Коли ж перевели її, як сказали б нині, на стійлове утримання, то... Ох, і обридли доглядачам ці нескінченні клопоти! Один полінувався вкосити, скільки треба, другий наповнити ясла забарився, ще котрийсь взагалі проспав свою чергу. Зголодніла полонянка силкувалася визволитись, гамселила горожу рогами й хвицала ратицями, та, — віддамо належне будівникам, — обора була міцна як грім.

Спохопилися хлопці запізно. Коли відчинили навстіж ворота, бідолашна лежала долі, висолопивши язика, з охлялого вимені ледь-ледь цяпали останні краплини.

— Вставай, — штурхнув її ногою Ану, — на пашу підеш.

Але корова тільки підвела голову й докірливо подивилася величезними сумними очима.

— Ну, — промимрив тоді Ану, — доведеться прикінчити, щоби хоч м'ясо не пропало...

По добрячому шматку яловичини вони взяли з собою й розбрелися хто куди, бо вертати до рідного порога не наважилися. А решту розтягли хижі звірі, розклювали птахи-стерв'ятники.

Так, якщо вірити легенді, кепсько скінчилася перша спроба перетворення природи.

ВІД ІДЕАЛУ ДО ІДОЛА

— Знову марнуєш час на дурниці! — бубонів сердито батько. — Візьми-но краще лук і стріли та вполюй справжнього звіра...

У ті прадавні часи, про які розповідає легенда, батькам не доводилося повторювати свої веління двічі. Зітхнувши крадькома, син рушав до лісу й невдовзі повертався зі здобиччю. А потім сідав різьбити з дерева чи ліпити з глини ще одну потішну фігурку: то круторогого тура, що рие ратицями землю, то лиса із гострим злодійкуватим писком, то страхополоха зайця, який, здавалося, от-от дремене навтьоки. Зробить, обдивиться зусебіч — та й віддасть гратися дітлашні. Дуже подобались ці забавки дітям мисливського племені, бувало, найбільший вереда, тільки потримає в руках, миттю затихне й усміхнеться.

— Ти диви, — шкріб потилицю батько, — ні м'яса ж з твоєї звірини наїстися, ні шкури злупити, а теж є якась користь. Роби вже, коли так.

Минали літа за літами. Одні діти дорослішали і йшли полювати справжнього звіра, задля м'яса й шкури, але

підростали інші, яким також хотілося дива. Либонь, усе, що бігало, стрибало чи пурхало в лісі, багато разів вирізьбив і виліпив на радість малечі вправний майстер — оленів та вовків, борсучат і ведмежат, тетеруків і фазанів. Перестругав крем'яним різцем купу дерева, перем'яв пальцями гору глини, — й настав день, коли йому це обридло. Бо зрештою всі борсуки однакові, ведмеді схожі, заєць не відрізняється від зайця. Самі тільки люди мають кожен своє лице.

Тут його ніби хтось під лікоть штовхнув: от, мовляв, і зображуй надалі своїх одноплемінців, тих, кого щодня бачиш. Не знати, що сказав би з цього приводу батько, якби не відійшов раніше до оселі мертвих, але шаман збунтувався.

— Як то можна! — трусив у запалі сивим віхтем бороди. — Творити людський образ дано лише всемогутнім духам землі і неба, їхній гнів упаде на твою голову, зухвальцю.

Довелося вирізьбити старого з вербового пенька.

— Хе, мов живий! — ураз пом'якшав шаман, трохи побурмотів, притулив долоню човником до вуха й квапливо оголосив, що всемогутні духи вже не гніватимуться.

Відтоді замість фігурок звірів у хижчинах тубільців почали з'являтися їхні власні зображення. Та подібні ж такі, аж лупаєш очманіло очима. Всяк пізнавав себе й сусіда, всяк чудувався й хвалив майстра.

Проте самого його дедалі настирніше точив хробак невдоволення. Щоразу, приступаючи до роботи, мимохить відзначав: у того, бач, ніс балабухою, в іншого шпичкою, губи чи затовсті, чи, навпаки, стоншені, щоки або віддуваються, або западають. Про статуру годі й казати, нема хай одноманітної, зате довершеної звіриної краси. Наче в образі звіра — оленя, ведмедя, лиса — природа сягнула досконалості й зупинилася, а найліпшого вигляду людини ще тільки шукає. То, може, треба їй допомогти, дати взірець?

Певна річ, не так легко й швидко міркувалося предковичному майстрові, як оце переказано, думка спершу лякала, — ну, хто ти є, щоб на таке замірятися! Але поступово

утвердилася, дозріла. Він візьме найпривабливіше від різних людей — високе чоло, орлиний ніс, гордовиту поставу, стулить докупи, і ось вам, ось те, що має бути. Тоді для цього ще й слова бракувало, а тепер сказали б: ідеал.

Та стривай, чоловіче, у чому втілиш замислене? Дерево незабаром струхне, глина порепається, а ти ж хотів би, щоб витвір твій лишився в світі надовго, як годиться взірцеві. Довгий вік відміряно каменю. Шкода, не кожен утнеш крем'яним різцем, одначе рожева брила на галявині, мабуть, піддається.

Брила піддавалася поволі, руки упертюха геть зашкаруб-ли мозолями, часом і збиті до крові. А роботі не видно було кінця-краю.

— Про це я не домовлявся з духами! — репетував знову шаман. — Начувайся, вони таки покарають тебе за безмежне зухвальство.

— Дивак зовсім з'їхав з глузду, — цідили отруту насміху ті, що допіру ляjali мед хвальби.

Майстер пускав погрози й клини повз вуха, він працював із рання до смеркання, забуваючи про їжу, нехтуючи втомою. І навіть шаманові заціпило, коли серед галявини звівся нарешті ясноликій велет небаченої вроди. Усе в ньому, від голови до п'ят, вражало ліпотою, жодна риса не муляла око. То була справді викінчена досконалість.

Юрба, що скупчилася довкола, ахнула в захваті, хоч, нагадаймо, не відала слова «ідеал». Лунали голоси:

— От якою має бути людина...

— Нам ще, гай-гай, далеко...

— Може, дорівнюються колись наші онуки чи правнуки...

Щасливі сльози зросили обличчя майстра.

Виморений трудами й увінчаний шанобою, він опочив згодом від земних турбот, але слава його творіння жила, ширилася. Звідусіль діставались мандрівники незнамого досі місця.

Спочатку просто втішити зір красою.

Потім пішла чутка, буцім варто вклонитися в ноги

кам'яному велетові, аби й собі погарнішати, — і тисячі брезклих, беззубих, капловухих, косооких пали перед ним ниць.

Потім новітні шамани скумекали, що матимуть з цього зиск, і стали вимагати для велета жертв.

Через пороги років плинула ріка прочан, без ліку множилися дарунки. Дарма, що тим часом вітри викришили рожевий камінь, дощі розмили, і вже не вродливець ясноликій, а потворний ідол височів над галявиною. Багатьом він, як перше, здавався прекрасним.

ФЕРДИНАНД І ПРОТЕКЦІЯ

Діялося це теж давненько й теж, слава богу, не в нас. У певному королівстві чи, може, князівстві серед людей простих, робітних жив юнак, імені якого, на жаль, не зберегла легенда. Назвемо його Фердинандом. З лиця був гожий, хоч води напийся, статурою показний, але ні до якого діла нездольний. Ні сіяти, ні косити, ні ціпом молотити.

— І в кого воно таке вдалося? — бідкалися Фердинандові батьки.— Рід наш з діда-прадіда хлібороби, є й коваль добрий, і гончар лепський, хто теслярує, хто чинбарить. А цьому, прости господи, наче руки відібрало.

Ну, та однаково селянському синові байдикувати в гой далекий час було зась. Тож привели вони свого недотепу до місцевого пана-вельможі, вклонилися низько:

— Зласкавтеся, паночку, приставте нашого парубка до якоїсь роботи. Вік дякували б.

— До якої ж,— відказав на те пан-вельможа,— роботи я його приставлю, коли всі знають, що не годен ваш парубок ні сіяти, ні косити, ні ціпом молотити. Хіба замість опудала в полі, горобців полохати, бо щось дуже знахабніли...

Пересміявся сам зі своєї вигадки, а тоді подумав: чом би й ні? Ось, трапиться, наїдуть гості, нехай буде й їм сміховище.

Моторні челядники швидко обрядили Фердинанда в лахміття, мотузкою підперезали, іржаву пательню при боці вчепили. Тепер ти, кажуть, опудало є. Стовбичитимеш серед поля, розчепіривши руки, з рання до смеркання, а як зухвала пташва насмілиться все-таки трубити зерно, кричи криком та бий чимдуж у пательню. За це велів пан годувати його досита, ще й платні трохи поклав,— і пішли батьки раді-радісінькі, що знайшлася їхньому чаду хоч би така служба.

Справно полохав Фердинанд горобців і zarazом смішив панових гостей — сусідніх багатіїв та збіднілих далеких родичів. Реготали, даруйте, до гикавки, бо надто вже кумедне було живе опудало. Аж одного дня неждано-несподівано у браму маєтку вкотилася запряжена цугом золочена карета фаворитки тамтешнього короля чи князя на ім'я Протекція. Може, вам ніколи не доводилось чути такого імені, але саме так її звали.

Певна річ, господар відігнав навіть думку потішати всесильну даму блазеньською забавою; влаштували полювання, до якого вона була вельми охоча. Переслідуючи підстрелену козу, Протекція сама випадково наскочила на того лахмая, мало конем не стоптала. З ляку Фердинанд кинувся навтьоки.

— Стій! Ти хто? — зупинив його владний голос.

— Я, ваша мосць, оп-пудало,— пробелькотів він, знітившись під поглядом вершниць.

— Одежею справді, але нема нічого легшого, ніж скинути одну одежу й убраться в іншу,— лукаво примружилася вона.— Тобі личила б інша, і ти носитимеш її, коли станеш моїм пажем.

Тут варто, либонь, завважити, що король чи князь був зовсім старий, тому фаворитка всякчас відчувала нестримний потяг до юнаків з гожим лицем і показною статурою. Фердинанд цього, звичайно, не відав, перепудився ще дужче й заскиглив:

— Та я ж, спитайте кого хочете, нічого не вмю: ні сіяти, ні косити, ні ціпом молотити. Відпустіть мене, ваша мосць!

— Дурненький,— лагідно промурмотіла Протекція.— Те, чого треба від паж, ще й як зумієш...

На бенкеті після полювання всесильна дама торкнулася пальцями рукава пана-вельможі:

— Сподіваюся, дорогий, ви не відмовите мені в невеличкому проханні?

— Вважатиму за щастя прислужитися найчарівнішій з жінок. Чекав лиш нагоди.

— Сьогодні, доганяючи поранену козу, я раптом уздріла юнака в такому нужденному дранті, що серце моє стислося від жалю. Кажуть, нібито бідолаха служить у вас опудалом, для потіхи. Це жорстоко, молодість і врода гідні кращої долі. Якщо ваша ласка, я візьму його під свою опіку.

Пан розпорядився, батьки благословили, й наступного ранку Фердинанд, умитий та причепурений, рушив у світ на підніжці золоченої карети. Втім, тулитися, як сорока на кілку, йому довелося недовго; скофо Протекція виклопотала своєму підопічному дворянські привілеї, даровані монаршою милістю разом із посадою паж. А головне, вона таки не помилилася в передбаченнях: довірені обов'язки — відчиняти перед господинею дверцята карети, підтримувати шлейф її плаття, ну й що там належало ще,— новий паж виконував ревно, до ладу.

Одежа на Фердинандові лисніла тепер шовком і оксамитом, при боці замість іржавої пательні висіла шпага з оздобленим коштовностями руків'ям. Та й пиндючився він уже так, ніби вродився аристократом. І хтозна, як високо по шаблях благоденства підсадила б його згодом всесильна дама, аби не прикрив випадок.

Якось поміж утомливими державними турботами король чи князь навідався до фаворитки відпочити душею. Принагідно Протекція відрекомендувала паж вінценосному володареві, той глипнув лисялим оком і пісно всміхнувся. День був сонячний, теплий, трапезувати господиня запросила гостя в альтанку, повиту виноградною лозою,— а Фердинанд ступав слідом, підтримуючи шлейф її плаття. І треба

ж такому статися, щоб саме тоді наливні грона вмить обсіла зграя нахабних горобців. Незчувся паж, як розчепірів за звичкою руки й укляк остовпіло.

— Ха-ха-ха! — зайшовся сміхом володар. — Та він же опудало, чистісіньке опудало. Надалі хай і справляє цю службу.

Слово монарха — закон для підданців, бодай і найближчих. Тож, хоч-не-хоч, мусив знову Фердинанд горобцям страху наганяти — зодягнений, щоправда, не в лахміття, а в шовк та оксамит. І навіть сама Протекція у хвилини ніжності казала йому:

— Ходи сюди, моє опудалко! Ходи, опудальце...

ТАЄМНИЦЯ ЗАЛІЗНОЇ ГОРИ

Височенна руда гора стояла в тому краю з давніх-давен, черкаючи шпилем хмари. На ній не росли дерева, не врунилися трави, ні звір, ні птиця не знаходили собі поживи, а отже й людям нічого було там робити. Тільки вітер квилів тоскно над голими, як бубон, схилами.

— Лихе, погибельне місце! — казали про гору простаки та мудрагелі, що мають спільну думку частіше, ніж декому здається.

Аж ось, розповідає легенда, одного дня прийшов невідь звідки моторний чоловік з кайлом у руках, поцюкав-подлубався на горі — й видлубав грудку золота. Не так щоб дуже велику, але чималеньку. Ввечері, святкуючи свою удачу в корчемці підгірного селища, він показував і навіть дозволяв помацати знахідку всім, хто хотів.

— Еге, — зметикували тоді мудрагелі та простаки, цього разу також об'єднані спільною думкою. — Дасть бог, і нам усміхнеться доля...

Завтра на крутосхилах порпалися десятки, через тижень — сотні, через місяць — тисячі шукачів звабливого

щастя. Недавно пустельна гора ворушилася тепер від підніжжя до маківки, ніби обліплена мурашкою; лисніли проти сонця згорблені спини, цюкання сили-силенної дзьобаків заплішувало вуха. Коли-не-коли крізь той одноманітний брязкіт прохоплювався вигук радості, між верговища відвалу зблискувала ще комусь жадана грудка, дрібка, крупинка. У чутках вона, як ведеться, стократ більшала, й звідусіль квапилися копачі, ладні ручаями солоного поту викупити солодкий усміх долі.

Серед них, проте, вже не бачили моторного чоловіка, який надібав перший самородок. Далі йому, хоч скільки рився, не щастило, примхлива фортуна обернулася до фундатора копальні спиною. Відступивши за безцінь свою ділянку, він перекинувся на діла звичайніші.

Кайла золотоздобудців швидко шербилися в твердій породі,— тож поблизу селища закуріла незабаром рудня, де виготовляли добрячий інструмент. Крамниця-кам'яниця торгувала хлібом і сіллю, тютюном і милом. А замість убогої корчемки мов з води народилася таверна «Золотий глек», що до третіх півнів клекотіла хмільним шумом. І все це належало моторному чоловікові.

— Ні, ти мені скажи,— допитувався, бувало, біля шинквасу сп'янілий простак у нетверезого мудрагеля,— який дідько йому ворожить? Із нічого таке багатство!

На відповідь мудрагель тільки мукав і мовчки вихиляв свою чарку.

Допитувалися б та мукали, мабуть, ще довго, якби заможного власника рудні, крамниці, таверни не підкосила раптом смертельна хвороба. Дарма товклися навколо привезені здалеку лікарі, він залишав цей світ — і в останню годину, сповідаючись священику, відкрив потаємне:

— А найбільший мій гріх, отче, лукавством виплоджено. Тут нема і ніколи не було золота, гора суціль залізна. Те, що іноді знаходили, я з диявольської спокуси підкидав нишком сам. Адже для кришення руди мусив би найняти гурт робітників і кожному день у день платити, це стало б дорожче.

А так знай собі гребі надовбане. Засліплені облудним блиском, вони, тюхтії, не розуміли, що працюють на мене.

— Прийми ж нині без ремствувань кару господню,— мовив суворо священик.

— Перед судом всевишнього смирюся,— пустив очі під лоба вмираючий шахрай. — Але сподіваюсь, отче, ви помолитеся за грішну мою душу в новій церкві, яку я заповів збудувати.

Священик милостиво кивнув головою.

Споруджувати за неправедні гроші церкву духовна влада, однак, не дозволила. Минув час, і на тому місці побудували металургійний завод.

ЧОРНИЙ ЛЕЛЕКА

Побачити його щастило небагатьом: чорний лелека вписаний до скорботної Червоної книги природи. Лякливий і обережний, він тримається лісової глушини й там же, десь у безвісті пущі, мостить зі своєю лелечихою гніздо, старанно ховаючи потомство від людського ока. Тільки зрідка, буває, промайнуть високо в небі наче сажею намальовані крила, — не одразу й здогадаєшся, що то за птах.

Кому на думку спаде, що колись чорний лелека був, як усі, білий і так само довірливо селився та виводив пташенят поряд людей. Тепер дізнатися про це можна хіба з напівзабутої легенди.

Давним-давно жили в одному селищі двоє братів — Яцек і Мацек. Обидва русяві, широкоплечі, з синіми, немов цвіт льону, очима: навіть сторонній миттю прикметив би рідну кров. Але ті, хто знав їх змалу, мимохить сумнівалися, чи

одного це кореня паростки. Яцек був добросердий до всякого божого створіння, він милувався легким скоком зграбної сарни, жениханням тетеруків на галявині, скрадливою в'юнкістю куниці у верховітті. Милувався й тішився, що світ навколо такий багатий, такий розмаїто гарний. Мацеку ж, як сполохає часом сарну чи тетерука, притьма ввижалася печеня, а куниця навівала думку про теплий хутрянний комір. І нічого більше.

Тож коли гребінь його хати вподобала пара довірливих лелек, Мацек видерся драбиною нагору й без жалю розкидав гніздо. Мовляв, киш звідси, непотріб, ні наїдку з вас, ні угрівку, дарма стріху загидите!.. Птахи покружляли спантелено, поклацали дзьобами й сіли на Яцекову хату, де їх радо вітали. Живіть, любі, примножуйтеся, двір звеселяйте!..

Мабуть, правду кажуть, що лелеки приносять щастя. Відколи облаштувалася та пара на даху, пташенят вигодовувати стала, Яцеку ніби домовик ворожив. Жито вродило, як мур, корові прибуло молоко, дітей обминали хвороби. Чи багато ще йому треба? У хвилини відпочинку межі нескінченними селянськими клопотами господар хати позирав на господарів гнізда й наспівував:

Гей, лелеко, лелеко,
Відлетиш ти далеко.
Та свій дім пам'ятай,
В рідній край повертай.

І вдячні птахи, вертаючись навесні з далеких мандрів, знов обдаровували Яцека прихильністю долі.

А Мацеківі, навпаки, з того дня, як розорив лелек, не таланило ні в чому. То ниву градом виб'є, то худібці якась болячка прикинеться або ще гірше — дитина занедужає. Одна біда другу доганя, хоч сядь та плач. Зроду бурмакуватий, він геть спохмурнів, озлився, до хмільного зілля навик. Тишком-нишком почав точити небораку хробак заздрості: чого це в брата усе гаразд, кругом благодать? От минулої осені вділив жита від свого намолоту, бо сам надбав удесяте-

ро. Забагатів, бач, розкошує, нема на нього лихої години!

Поберуться чорна заздрість із зеленим змієм — сплodyть лихо. Так і цього разу сталося. З братового зерна викурив Мацек корчагу житнівки, нацмулився до нестями та й рішив пустити Яцеку червоного півня.

Ніч була темна, злодійська, одначе лелеки-батьки зачули шарудіння у дворі, заклацали стривожено. Тут би й нагодитися господареві, схопити палія за руку. Але зморений роботою Яцек прокинувся, коли відблиски вогню вже миготіли в шибках. Збудив жінку, розбуркали сонну малечу; сусіди, що збіглися на гвалт, носили цеберками воду з криниці, розтягали стріху ключками. І весь час над самісінькою хатою, ніби також намагаючись збити полум'я, ширяли лелеки. Нарешті пожежу загасили, й аж тоді хтось схопився: а де ж лелечата? Яцек мерщій виліз драбиною на гребінь даху, тільки пізно було: серед недогару гнізда скупилися обвуглені грудки.

З якої причини загорілося? Якщо підпалив, то хто?.. Довго ще не розходилися гасії, судили-рядили. А Мацек спав, хоч репетуй над вухом. Та вранці, щойно поткнувся за ворота, враз упали на нього два великі чорні птахи, почали бити крильми, довбати дзьобами. І всі зрозуміли — ось він, палій! Лише не могли збагнути, чому пір'я в лелек іншого кольору, гадали, що від сажі. Обтрусяться бідолашні, ополощуться — й стануть знову білими. Але вони почорніли тієї ночі назавжди, як, трапляється, сивіють з жаху люди.

Відтоді чорні лелеки цураються людей, замешкали глуху пушу. І хоч пташенята їхні народжуються білими, вони теж згодом чорніють, бо, сидячи на гнізді, батьки потерпають, чи не жде нащадків люта згуба. Сказати б, передають свій страх у спадщину.

ВЕРБОЛЮДИ

Ні, це не помилка, мовиться так не про верблюдів — про людей. Тільки вкрай химерних. Тепер їх нема, а колись давно траплялися, хоч і зрідка...

Тисячолітні східні манускрипти засвідчують, що деякі особливо вправні лікарі робили дивовижну операцію: людині з розтрощеною кісткою руки чи ноги ставили натомість шматок молодого вербового дерева, й по часі він проростав сполучною тканиною, перетворювався на кістку. Однак і в давнину більше любили, коли все йде, як годиться, тож змовчали літописці, що іноді виходило навпаки: брала гору верба, кістяк, на якому тримається плоть людська, набував поступово властивостей дерева. І тоді починалася чудасія.

Люди, котрих це спіткало, вдачу мали розважливу, добру. Їх назавжди облишали метушливість, жадоба, заздрість. Хвала, скажете, й шана таким людям?.. Еге, якби ж то на

головах у них замість чорного або хай би вже рудого волосся не шелестіло зелене листя. Щоосені воно, правда, звіювалось геть за вітром, залишалася звичайнісінька лисина, але навесні рясніло знову. Ї кружляли над кущами-чупринами барвисті метелики, пурхали співучі пташки. Ну, де таке бачено!

А сталося якось ще чудніше. Коли одного з тих куцоголових узяли служити до війська і бовванів він за солдатською принукою непорушно на чатах, у листяному його чубі змостили собі гніздо соловейки. Відтак, уявіть собі, безтямний цей чоловік навіть спав навстоячки, аж поки вилупилися й підросли пташенята. Хоч будь-хто інший на його місці кишнув би непроханих пожилеців, а яєчка побив на яеченьку. Маленьку, зате солов'їну.

Росли верболюди, на відміну від усіх, до самої старості й виганялися згодом так високо, що, розмовляючи з ними, кожен, окрім їхньої ж рівні, мусив дивитися знизу вгору. Кому це подобається!

Та й розмовляти було ніяково. Звичайні знайомці про що говорять? Про хазяйство, про жінок, про погоду. Чи переповість один одному якийсь сміховиння, порегочуть разом і розійдуться задоволені. А в зелених головах верболюдей, надто за межею зрілості, виникали нечувані думки. Котрийсь, приміром, доміскувався: «Може, все зовсім інакше, ніж ми гадаємо. Може, то дерева — розумні істоти, що велично й мудро вікують свій вік у чергуванні оновлень та згасань; ми ж, покликані до світу цього ненадовго, розтринькуємо на суєту коротку мить життя».

Послухаєш — і плечима здвигнеш!

Статечний загаль, який ніколи не краяв свого розуму сумнівом, цурався чужодумів, карав самотою. Либонь, тому вони охоче подавалися в пастухи: череда, табун чи отара — теж, зрештою, товариство. Проте бували часом і тут прикросці. Задрімав, скажімо, в лузі при березі, й капосна вівця об'їла тобі чуприну. Що із шкодливиці візьмеш?

Здоров'ям верболюди вирізнялися міцним, нищівні морові

пошесті їх обминяли. І жили нівроку, до глибоких шкарубких зморщок; раніш звалювало хіба що лихе залізо або підступна трухлявина всередині. Та ще коли заходила гроза, коли гнівалося й гримкотіло небо, — котрогось доконче мала вразити блискавиця. Адже, нагадаймо, зростом вони набагато переважали інших, а грім завжди б'є по високому.

Отак, за переказом, і згинув останній серед них: у хламиді пастушій, з головою, об'їденою вівцями, впав під вогненным списом блискавки.

Струмок виповнив звідтоді море, крапля продовжала кам'яну брилу. Перевелися помалу лікарі, які одважувались на ті непевні операції, курявою століть замело спомини. Тож хіба дивина, що слід верболюдей зберігся лише в легенді? Могло й її не бути...

ХРАМ КРОКОДИЛІВ

Він височить на березі теплого тропічного озера, відбиваючись у блакитному плесі. Дивний храм, єдиний серед безлічі інших. Замість освячених спрадавна скульптурних зображень богів з його стін зовні і всередині жорстокими очима дивляться голови крокодилів. Їх кам'яні подоби відтворено так виразно, з такою догідливістю натурі, що захожий чоловік мимохіть здригається й відступає. І, коли йому не розповіли про це раніше, впада в роздум: хто й навіщо спорудив молільню бридкому хижому плазунові?..

А було ось як. Поселився колись над озером відлюдник на ім'я Лумбо, накрив пальмовим листям хижу, видобув із сухого дерева вогонь — та й став собі жити. Місце гарне, дичини в хащі доволі, риби у воді вдвоє, плодів на деревах удесятеро, — чого ще треба! Лісові хижакі обходили господаря вогню стороною, вистачало їм легшої здобичі; від отруйних змій рятувало оберіг-зілля. Боявся Лумбо і мав стерегтися пильно лише крокодилів, якими кишіло озеро, вони були ненажерливі й підступні. Але не постерігся. Закуняв на

моріжку біля своєї хижі, а коли прокинувся, з жахом побачив, що навкруг валом облягли ті тварюки. Підповзли впритул, дихають хтиво — ні, не вирватися зі страшного кільця, зараз роздеруть. Бідолаха вже передчував, як шматуватимуть його тіло гостренні зуби, коли раптом найбільший крокодил, — таке в легендах трапляється, — заговорив людським голосом:

— Ми могли б роздерти тебе на шматки. Але нас багато, наїдку мало. Тому ми відпустимо тебе, проте з однією умовою. Ти мусиш піти до людей і впевнити їх, ніби вода в цьому озері гоїть рани й виліковує тяжкі недуги. Ти згоден?

— Ті-тільки й усього? — пробелькотів Лумбо, ще не вірячи в порятунок.

— Тільки, — відказав крокодил. — Та якщо зламаєш угоду, смерть твоя не забариться. — Він прошипів щось до громади, і карячконогі чудиська спроквола посунули геть.

За кілька днів, які поглинула дорога, на базарі в далекому селищі гурт цікавих оточив прибульця з джунглів.

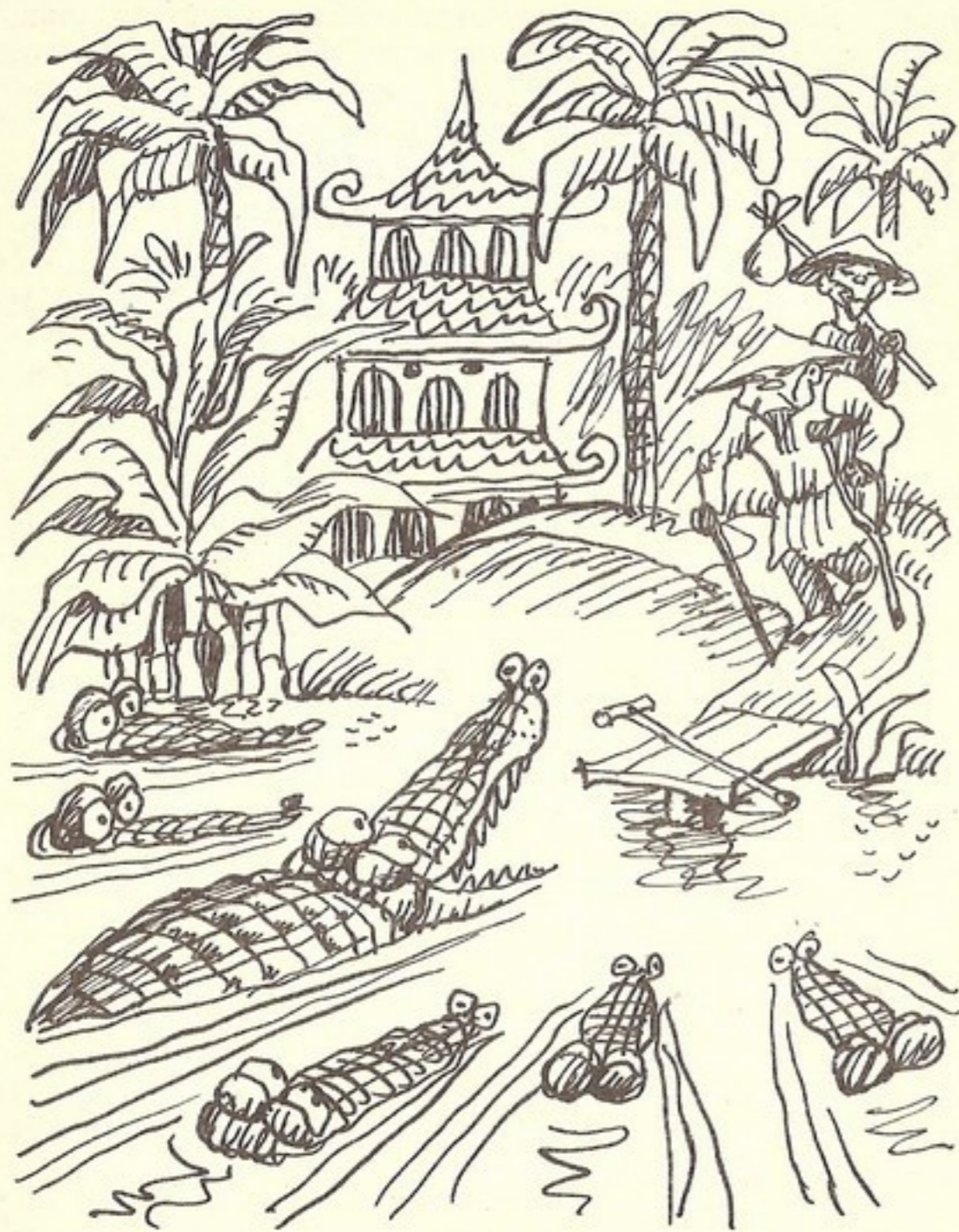
— Невже справді гоїть? — перепитував недовірливо юнак, обкиданий роз'ятреними виразками.

— Ось поглянь, — закотив прибулець рукав, і очам відкрився глибокий рубець. — Місяць тому я наштрикнувся на сучок, кров цебеніла дзюрком. Тоді я занурив руку в озеро, кровотечу миттю спинило, а другого дня рану почало затягувати.

То була правда наполовину. Лумбо таки розпанахав руку сучком, коли переслідував по чагарях сарну, — але вже давно, й рана зажила довго.

Вертаючись додому, він радів сонцю над головою, і усмішкам квітів, і співу птахів; адже нічого йому б уже не бачити й не чути, якби не примхлива забаганка крокодилів. Кожен м'яз вигравав пружною силою, груди досхочу вбирали повітря, ноги несли хутко; а все це могло ж зезнути назавжди в мерзенних утробах. Ще й ще раз хвала долі, яка судила так недорого відкупити життя!..

Юнак, обкиданий виразками, прийшов слідом, господар хижі віддалік помітив, що той роздягається на березі.

— Стій, безумцю! — кинувся до нього Лумбо. — Там крокодили, пропадеш, як муха в окропі.

— Але ти сам казав, що ця вода цілюща. Краще ризикнути, ніж гиніти без надії, — озвався нещасний та й пірнув в оманливо лагідну голубиць. Ту ж мить плесо збурилося, завирувало, пролунав розпачливий зойк — і побарвлена червонясто хвиля ковтнула юнака.

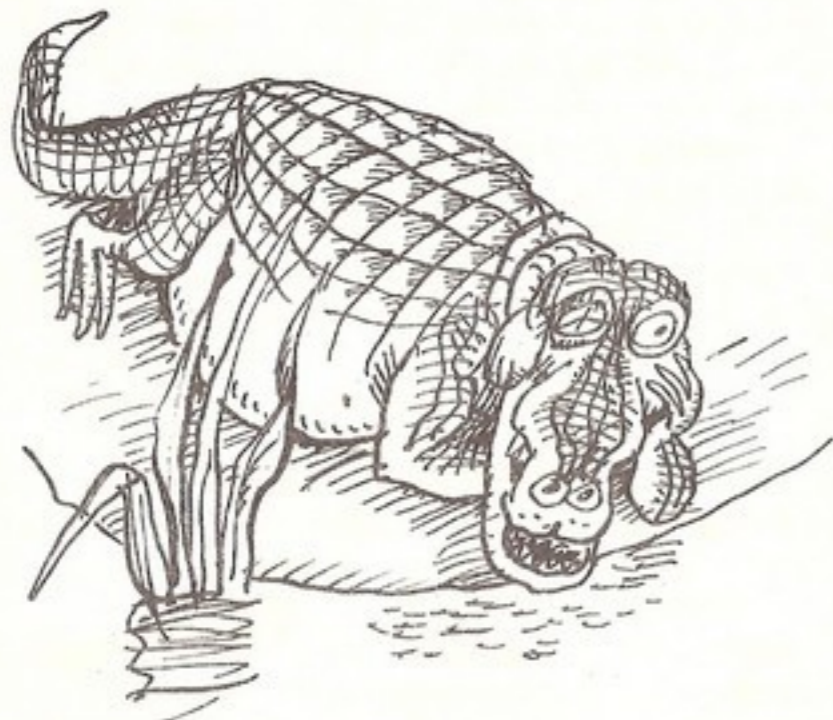
Цілісіньку ніч Лумбо здригався й стогнав на своєму ложі, знов марилося йому жахливе видиво. А вранці прибилися ще двоє: один шкандибав із костуром, другого душила ядуха. Й ці теж не послушали його, самі знайшли собі загибель.

З базару в селищі поголос про чудодійну воду рознісся по всіх усядах, розворушив сподівання, що жевріють навіть у золі відчаю. Прокажені, сухотні, пранцюваті, паралітики, сліпці, вимордовані костоїдою діставалися мети хто пішки, хто верхи на конях, віслюках, верблюдах, слонах. Спершу поодиночі чи вдвох-утрьох, далі — стражденними юрбами, де кожен прагнув здихатися своїх мук бодай і ціною смертельної небезпеки. Вони витоптували на берегах траву, розганяли звірину в лісі, до решти обносили з дерев плоди. Тільки череваті страховиська в озері жиріли й розкошували невичерпним споживком.

Аби хоч трохи змилостивити потвор, їх оголосили священними, коштом і руками паломників було споруджено цей храм. Немічні люди здалеку тягли через джунглі важке каміння, мурували грубезні стіни, вирізьблювали голови з жорстокими очима. А жерцем-доглядачем храму за гуртовою ухвалою настановили Лумбо, який відкрив живлющу силу озера.

Тепер всякий, кого привела сюди надія зцілитися, передусім ревно молився, складав до олтаря свої дарунки й лише потому заходив у воду. І, хоч кров нещадно розтерзаних так само обагрювала хвилі, багатьом таланило вийти. Це приписували молитві, забуваючи, що навіть крокодили жеруть урешті стільки, скільки здужають. Та більш доточувало слави спасенному місцю інше: в одного на тисячу чи віра

була така превелика, чи страх могутній, — один з тисячі кидав після купелі милиці, зривав зашкарублу пов'язку. Імена щасливців берегла книга в оправі з крокодилячої шкіри, а милиці, костури, лубки, бинти, що утворили згодом цілу піраміду, Лумбо прибирував як промовисті докази.

На даризні болящих він споважнів, погладшав, зойки над плесом уже не бентежили його. Ну, хай комусь та купіль і вкоротила віку, зате он скільком допомогла! Певність чимдалі міцнішала, утверджувалась неприступно для докорів сумління. Ще тільки раз тенькнуло в нього серце й прочуняв розум; це сталося, коли впізнав між марновірів рідного брата, змороданого також хворобою.

— Схаменися, — благав Лумбо, — бо залишиш дітей сиротами! Вода в озері звичайна, я сам пустив оманливу чутку.

— Їм же зарадило, — вказав брат на вивершену серед храму піраміду. — Чом ти гадаєш, що й мені не пощастить?..

Братову одягу він, як годиться, спалив у купі чужої, і вітер розвіяв сизу куделю диму. Того вимагав звичай, щоб лахміття мертвих не страхало живих.

Минали літа, надійшла старість, а з нею болячки. Ломило старому жерцеві кості, штрикало в попереку, невдячне тіло, наситившись замолоду втіхами, відплачувало стражданнями. Йї почала крадькома вчашати лукава думка: «Спробуй, може, саме тебе пощедрує доля». Опирався їй, гнав прич, — але вона верталася, манила звабно. Тож одного дня по ревній молитві Лумбо таки ступив у воду.

Крокодили були тоді голодні.

Смерть жерця підірвала віру, приплив паломників зійшов поступово нанівець. Крокодилів з часом вистріляли на валізи та портфелі. Небагато від колишньої пишноти зберіг і храм: перед заїжджим мандрівником постають обвиті ліанами щербаті мури, облуплені сирістю фарби, зруйнований олтар. Проте деякі тубільці й досі переконані, що вода в озері цілюща...

ПРИВИД У НАЙМАХ

Привиди з давніх-давен любили похизуватися. Оселялися вони переважно в родових дворянських замках, на люди виходили тільки в усьому білому й говорили, як посвідчено було не раз, манірно-загробними голосами, вочевидь розраховуючи збити співрозмовника з пантелику. Власне, ця схильність до марнославства і вкоротила їм віку: раніше чи пізніше таку поведінку беруть на сміхи, а там уже якийсь крок до цілковитої втрати віри...

Проте траплялися деколи винятки.

Двісті чи, може, двічі по двісті років тому, — скоромину цього часу не пильнують легенди, — в одному іноземному селищі раптово упокоївся селянин на ім'я Жан, сказати по-нашому, Іван. Облагодили небіжчикові, як годиться, останній притулок на цвинтарі, спом'янули при нагоді, що, мовляв, добрий був трудяга, пухом йому земля, та й за щоденними своїми клопатами стали потроху забувати. Вже травною поросла його могила, коли від вуха до вуха перебігла чутка,

начебто біля старої овечої кошари бачили Жанів привид: у звичайнісінькій сірій домотканині, в капелюсі з обшмульганими крисами. Лише клацання дерев'яних сабо¹ дослухатися дарма, мовби пливе над землею.

За яку кривду й кому намірився він відплатити? Або навпаки — які муки сумління підвели бідолаху з домовини? Інших причин, що змусили б духа тинятися серед живущих, не знав навіть велемудрий кюре, себто священик, і збентежені односельці губилися в здогадах.

Але скоро все з'ясувалося.

Найперш привид відвідав свою вдовицю Марі, сказати по-нашому, Марусю. Тихенько, спроквола відчинив двері й уляк на порозі.

— Чемна людина до чужої хати стукається, — глипнув спідлоба носатий гевал, що сидів за столом і обгризав курячу ніжку. — Якого дідька треба?

— Перепрошую, — знітився Жан, — мені б господиню...

— Марі, а ходи-но сюди, тут якомусь волоцюзі побалакати з тобою закортіло! — гукнув глузливо носатий.

З кухні, витираючи ганчіркою руки, вийшла Жанова вдовиця — підтоптана, та ще в тілі. Пронозливі її очі враз оскляли, рот викруглився бубликом.

— Свят-свят-свят! — забелькотіла нарешті вона. — Чого це тебе принесло аж з того світу? Помер, то й не рипайся, держись царства небесного. — І, миттю оговтавшись, тицьнула себе масними пучками в груди: — Мало я за упокій душі твоєї молилася, щоб отакого терпіти ляку... Х-ху, трохи серце не вискочило!

— Даруй, люба, — зітхнув Жан, — я не хотів тебе лякати. І за молитви твої спасибі — мабуть, вони таки дійшли до бога, знайшлося мені, грішному, місце в раю. Але ж нудно там, нипаєш день при дні без діла. Ото я й надумав: може, дровець

¹ Сабо — черевики на дерев'яній підшві або видовбані з дерева.

врубаю, тин полагоджу чи інше щось по господарству. Тільки загадай роботу, більш нічого не прошу.

Марі пирснула в жменю.

— Та який з мерця робітник! А щодо решти не дуже ти й за життя був беручий, аби вважалось. Тепер я це розумію,— глянула млосо на гевала.

— Ну от що,—позіхнув той, наче хвртка рипнула,— паняй звідси, шановний, під три чорти, мене в сон хилить. Бо не подивлюся, що ти привид, сторчака вилетиш...

Сбражений і гнаний, майнув дух до сусіда, в котрого позичив колись мішок борошна й не встиг віддати. Сусід якраз кінчав сулію виноградного, світ пойнявся йому хмільним веселим туманом.

— Привіт, старий! — зрадив він гостеві.— Щось ти загордився, давненько вже обминаєш мою хату.

— Так я ж,—нагадав Жан,—помер під торішню пречисту, коли сильно задощило. Ти ще тоді бурчав, що труну нести слизько.

— А-а, було, було. Одначе донесли, не перекинули. І могилка, пам'ятаю, трапилася тобі лепська, на сухому, лежи й хочеться.

— Правду говориш, сусіде, та муляє мене борг, мішок борошна позиченого. Віддати тепер, сам розумієш, не годен, а відроблю справно. Косив би, теслярував, обіддя гнув,— що доведеться. Страх скучив за роботою, руки горять.

— Тю на тебе! — обурився сусід.— Ти за кого мене маєш? Хто ж це з небіжчика борги лупить! Я вже й забув про той мішок, давай ось краще наллю, тут лишилося на денці...

— Дякую,—відсунув склянку Жан.— Ми, привиди, непи-тущі.

Турбував опісля ще кількох, одне в підпомагачі просився, але скрізь усі віднікувались, бо де воно справді бачено мертві душі визискувати. І зважився кінець кінцем податися до тамтешнього сеньйора, по-нашому сказати, пана.

— Згинь, мацапуро, пропади! — замахав пухкими ручка-

ми сеньйор, коли Жан скинув перед ним капелюха з обшмульганими крисами.— Гадаєш, після смерті кожен вештається, де схоче?.. В ці покої вільно ступати лиш тіням вельможних предків.

— Вибачте, ваша мосць,— схилився шанобливо привид,— явіть таку ласку, вислухайте мене. А якщо слово мое пuste, тоді я вмент згину.

— Кажі,— милостиво дозволив сеньйор.

Дізнавшись, у чім річ, він зайшовся сміхом:

— Ой, употішив, ой, не можу! Тебе, йолопа божого, до раю пустили, на вічне блаженство, а ти за ярмом своїм тужиш, живцем не наробився... Ха-ха-ха! Хлоп і на тім світі лишається хлопом.

— Кому що, ваша мосць,— озвався Жан.— Хто цілий свій вік байдики б'є, тому й за гробом благодать: у раю янголи гілочками обвіють, у пеклі чорти вогонь під казаном роздмухають. Хлопові до того навікнути важко, маєте рацію.

Натяк пан зрозумів, але робітники були йому потрібні.

— Гаразд,— кивнув головою,— вволю твоє бажання. Молотитимеш зерно в житниці — ночами, аби від людського ока скрито. Вдень відсипайся собі на цвинтарі. А платню покладу, як іншим наймитам, півшеляга за копу.

— Е, ні,— заперечив Жан,— гроші нам, привидам, ні до чого.

— Чим же тобі платити?

— Діркою на поясі, ваша мосць.

— Як то, не доберу?

— Дуже просто. Коли все змолочу, слуга прохромить вам на поясі ще одну дірку, бо трохи погладшаєте...

«А він таки геть дурний!» — подумав сеньйор, згоджуючись.

Відтоді, тільки споночіє, пробивалося крізь загразоване віконце панської житниці примарне світло, гупав і гупав цій потойбічного молотника, й хрестилися з остраху запізнілі перехожі. Незабаром Жан упорався, вдоволений сеньйор ледь-ледь попустив паска.

Другого літа він знову найняв дивака молотити, потім ще й ще, набираючи поволі тлущу. Спершу не вельми було знати, але врешті роздувся сердега, як барило, чимдуж дошкуляла задишка. «Це вже востаннє, годі з тим привидом», — зарікався щороку, коли зерно виповнювало комору. «Ну, нехай ще сьогоріч, задарма ж працює», — перемагала згодом скнарість.

І сталося те, що мало статися — безпорадно товклись біля ліжка приреченого лікарі та ворожбити.

— Відчиніть вікно, дихати нічим! — прохрипів надсилу сеньйор.

На хвилях нічної прохолоди долинуло з пійми гупання ціпа. Не наробився досхочу Жан, по-нашому Іван.

ЯК ВІНАЙШЛИ ВІНО

...І знову мисливці вернулися додому в порожні: без пуття наморені, вони покотом хроніли під шкурами, аж бриніло склепіння печери. Тим часом жінки маленького, загубленого в глушині лісів племені осмучено сиділи навколо багаття, відблиски вогню вирізьблювали з п'ятьми їхні суворі обличчя. Племя животіло надголодь.

На пласкому камені серед жару пікся корж з розтовчених зерен вусатої трави, яких їм пощастило назбирати по галявинах. То був первісний хліб, колись він стане найголовнішим харчем людини, але поки що його було надто мало. Тільки м'ясо могло врятувати громаду від голодної смерті, багато м'яса; а жінки вже й не пам'ятали, коли востаннє чоловіки заносили до печери жирного вепра із скрученими на дрюці ратицями або дебелого тура, що скородив рогами

землю. Чи то звірини в хащі поменшало, чи розгнівався на данників своїх всемогутній бог мисливства Тигрило?

— Учора ж поклали до його капища цілого коржа,— ковтнула слину молоденька жінка, розчісуючи зазубленою дерев'яною лискуче смоляне волосся.

— Мабуть, це йому не смакує,— озвалася старша, з посіченими пасмами кіс.

Усі гуртом зітхнули й подивилися на сиву зморшкувату подругу, що підгортала патиком вугілля.

— Найпевніше,— мовила розважливо сива,— змилостивила б Тигрила свіжа звірина кров. Але ми вже забули про неї, тож я гадаю — слід принести в жертву оту солодку воду, яка так до вподоби нашим дітям.

— Рештки лишилися, шкода кривдити малих,— заперечив хтось.

— З води наші діти однаково ситі не будуть, а бог від солодкого, диви, й злагіднішає, подарує м'яся на споживок...

На тому погодилися, і рано-вранці по сріблястій росі щодужчі молодичі відтарабанили ген до капища барило соку, начавленого з плодів дикого лісового винограду.

Либонь, солодка вода таки улестила бога, бо надвечір годувальники племені прийшли згинці під тягарем здобичі. Вмить повеселішали обличчя жінок, зашкварчало на вогні м'ясо, дух смаженини відгонив бліду примару голоду. В подяку милосердному Тигрилові наточили ще корчагу крові,— й звідтоді плем'я більше не відало скрути: всіляка звірина раз у раз наражалася на влучні стріли, надала в ловчі ями.

Збіг немірний у достатку час, коли якийсь мисливець, дибаючи з козою за плечима до рідної печери, зупинився перепочити біля капища. Страшенно пряжило сонце, чоловіка мордувала спрага. Він огледівся. Корчага лежала боком, її вміст давно вихлебтали й вилизали шакали. Але барило, щільно забите чопком, було незаймане. Чоловік зиркнув злодійкувато на ідола, витяг чопка, й у ніздрі йому війнув

густий чудернацький пах — таке, ніби від перестиглої на осонні ягоди, тільки набагато принадніше. Нахиливши барило, він пив і не міг напитися, рубінові краплі котилися по скудланій бороді. А як нарешті втер долонею губи, голова стала легка, мов пухівка кульбаби, грайливі пругкі струмені зануртували в кожній жилці. І світ довкола з клопітного і підступного перемінився на радісний, легкий, безтурботний.

— Прости мені, боже,— вигукнув мисливець,— що призволився твого чудодійного питва! Віддаю натомість свою здобич, бери, не погребуй!

По цьому слові копнув ногою козячу тушу та й рушив звільна, мугикаючи щось під носа.

— Хіба не вполював сьогодні нічого? — зустріла мисливця молоденька жінка зі смоляним волоссям.— Інші ж онде пристаралися...

— Т-та, роз-зумієш,— відказав той і з подивом завважив, що язик перечіплюється на зубах. Спотикачкою, через пень-колоду розповів, одначе, як, змучений спрагою, пристав неподалік дому, хильнув, скільки душі забаглося з барила,— ну й тее, треба ж було віддячити богові за рятівний напій. А там шакалів безліч, від кози, вважай, рижки й ніжки лишаться.

— Пропив козу, йолопе! — кинула докірливо жінка, не маючи гадки, що ця фраза з деякими змінами та доповненнями переживе віки.

На ранок голова в чоловіка була важка, наче ступа, де товкли зерно вусатої трави. Але пам'ять чіпко зберігала відчуття спізнаного блаженства.

— Так мені, братця, сталося, мовби сам богую,— намагався він пояснити іншим. Не второпав, проте, жоден, аж доки згадали: барило ж іще не порожнє, вистачить усім потроху. І понесли навзамін ідолу хто стегно вепряче, хто ребрину турову...

Коли достиг учергове лісовий виноград, чоловіки, яким раніш було до цієї роботи байдужечки, наввипередки заходилися збирати ягоду, обмуровувати каменем чавильні

ями. Вони вже скумекали, що сік має вистоятися, й ховали наповнені глеки та барила чимдалі від пронозливого ока. Частину жінки, правда вишпорили,— але не все, далеко не все!

Звідтоді й пішло світом вино. Чоловіки, за винятком непитущих, донині вважають, буцім те питво від бога. А жінки... Втім, з цього приводу красномовно висловилася чорнява прадавня молодиця. Важко щось додати.

З М І С Т

Олександр Лук'яненко	3
Цілунок чудиська	5
Татоана — дерево предків	8
Добрий пірат Джон	12
Папір бідолахи Сяо	15
Як висохла Молочна ріка	23
Від ідеалу до ідола	27
Фердинанд і Протекція	32
Таємниця залізної гори	37
Чорний лелека	40
Верболюди	43
Храм крокодилів	46
Привид у наймах	52
Як винайшли вино	58

БІБЛІОТЕКА «ПЕРЦА» № 325

Александр Петрович Лукьяненко

ДОБРЫЙ ПИРАТ ДЖОН

Легенды чужого края

(На українском языке)

Иллюстрации А. Василенко

Издательство «Радянська Україна»

Редактор Ф. Маківчук
Технічний редактор М. Недоступ
Коректор Н. Ананьїна

Здано до набору 29.04.87. Підписано до друку 08.06.87. БФ 35870. 70×108/32.
Папір книжково-журнальний. Гарнітура літературна. Офсетний друк. 2,8 умовн.
друк. арк. 2,8 умовн. фарб. відб. 2,28 обл.-вид. арк. Тираж 94000 прим. Зам. 02309.
Ціна 10 коп.

Ордена Леніна комбінат друку видавництва «Радянська Україна»,
252047, Київ-47, проспект Перемоги, 50.

Адрес редакції: 252047, Київ-47, ул. Петра Нестерова, 4.

Ордена Леніна комбінат печаті видавництва «Радянська Україна»,
252047, Київ-47, проспект Перемоги, 50.

Текст набрано із застосуванням вітчизняного фотонабірного комплексу «Каскад»

**З бібліотеки
Веніаміна
Еппеля**